

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Tečaj IX.

V sredo 16. maliga travna (sredoživna) 1851.

List 16.

Obropkani turšični sterži so dobra piča za govéjo živino.

Turšica ima v vsih svojih delih veliko redivne sladkorne piče, ktera živini, posebno molznim kravam, dobro tekne.

Tudi sterži, olušeni ali obropkani, so kaj dobra klaja. Vunder nam je unidan umni kmetovavec, g. Jarc, župan v Medvodah, potožil, da le malo kmetov to vé, ker oni take sterže večidel na gnoj mečejo, in nas je naprosil, naj bi v „Novicah“ kmetovavcam priporočili, teh steržev nikar zametovati, ampak jih za živinsko pičo obrniti. Njegove lastne skušnje so ga prepričale, kako dobro ti sterži molznim kravam teknejo.

S temi sterži se pa takole ravna:

Nar poprej se na peči ali na temenu do dobriga posušijo, — potem pridejo v stope in se zmelejo, da postanejo kakor otrobi, s kterimi se potem vsaki dan piča v škafu primerno potrese in živini daje. Živina jih rada povžije in obilniši mléka daje.

Naj bi kmetovavci nikar ne zametovali tečnih steržev, in jih raji v prid svoje živine obračali.

Kožni mazolčki in spušaji pri teletih.

Iz Štajarskiga smo prejeli sledeče vprašanje: „Mojemu junčku so se včera po celem životu mozolčki kakor osepnice izpustili. Davi so ti mozolčki na vsem ostalem životu minuli, pa so se po celi glavi prikazali. Junček pa zraven vsega tega rad je.“ Na to vprašanje odgovorimo, da taki mazolčki, ki se pri teletih večkrat prikažejo, večidel niso nevarni, če izvirajo le iz prevroče kervi, ker večidel nevedama zginejo kakor so nevedama prišli. Včasih pa se, sosebo po glavi okoli gobca, očes in ušes in po vratu prederó in bele hraste in garje napravijo; živince hira in skumra. Bolezin izvira včasih iz napčne piče, včasih iz prevročih ali mokrotnih hlevov, nesnažnosti, prehlajenja i. t. d.

Nar poprej se mora vzrok odpraviti, ki je bolezin napravil. Če so mazolčki po truplu, brez da bi se bili prederli, dergni živino večkrat po celim truplu s slamo, da se tok kervi po koži spet poravná in živina enmalo spotí. So okoli gobca i. t. d. hraste, jih s tumpasto klino odsterži, in po tem z mjilenco (žajfnico) umivaj ali pa tudi z laškim oljem namaži. Včasih je tudi prav dobro, živinčetu dristno zdravilo dati, da mečji serje, postavim, 1 lot dvojne soli (Doppelsalz) pol lota magnezije, na enkrat v mléku.

Očitno izpraševanje

učencov kmetijskih učilnic na Krajskim.

Pretekli četrtek dopoldne ob 11. uri je bilo v Ljubljani očitno izpraševanje tistih 6 učencov, ki, kakor je v „Novicah“ že lani povedano bilo, se na gra-

dovih in večih kmetijstvih v djanju in po bukvah umniga kmetovanja učé, in kterim visoko ministerstvo kmetijstva za 3 leta, dokler ta úk terpi, podporo v denarjih delí.

Konec sušca je bilo 1. leto dokončano, in ker ima konec vsakiga leta izpraševanje biti, je bilo letas to izpraševanje na 10. t. m. določeno. Ker je kmetijska družba slav. ministerstvo naprosila, da naj bi pri teh skušnjah tudi c. k. učenik kmetijstva izpraševal v dostojno veljavnost učencam podeljenih spričal (svedočb), je določilo ono c. k. učenika kmetijstva, Dr. Šuberta, kteriga zavolj bolezní zadrževaniga je njega namestnik g. D. Dežman nadomestoval. Odbor kmetijske družbe je za izpraševavca določil tajnika družbe Dr. Bleiweisa; tako je bil vsaki učenec po obéh gospodih izpraševan.

Izpraševanje je bilo po dovoljenju častitiga vodstva gimn. šol v učilišu S. šole vpričo predsednika Krajske kmetijske družbe g. Fid. Terpinca, — gosp. Ferd. Trenca, predstojnika ene Krajskih kmetijskih učilnic, mnogih gg. odbornikov in udov kmetijske družbe, in nekterih družih poslušavcev.

Nalóga učencov 1. leta je: si natanjčno znanost vsih tistih splošnih vednost pridobiti, ki so podlaga umniga kmetovanja, to je, potrebno vednost natoroznanstva (svitlobe, gorkote, vode, podnebniga zraka, zemeljnihi pervín), poznanje rastí in življenja vsih rastljin sploh in domače živine, — poznanje mnogoverstnih zemelj in zemljiš in njih različniga obdelovanja, splošne vodila oranja i. t. d. zemljiš, gnojenja, setve, verstenja v posetvi, pravila živinoreje i. t. d.

Kar se v teh učilnicah učenci djansko učé, se morajo učiti tudi iz nar boljših bukev, v kterih so zapisani nauki, posneti iz nar boljših skušinj nar umniših kmetovavcov mnogih deželá. Ker sta se 2 učenca nemško učila, ste jima bile v ta namen nemški knjigi Šlipfa in Müllerja odločene, ki ju je ministerstvo v ta namen poterdilo; — 4 učencam pa, ki so se slovensko učili, je bila kmetijska kemija g. Vertovca za učenje odločena, ker v nji se od konca do kraja vse najde, česar umen kmetovavec potrebuje, da je v stanu se praviga kmetovavca imenovati in obnašati sebi, svoji družini in deželi v prid *).

Vsi učenci so pokazali pri izpraševanju, da so si

*) Kakošen neprecenljiv zaklad je Vertovcova »kmetijska kemija« se je pri ti skušnji jasno kot beli dan pokazalo, in ponósno smemo reči, da noben narod nima takih kmetijskih bukev, v kterih bi bile tako imenitne reči v takó umljivim jeziku spisane, kakor jih imamo mi v slovenskim jeziku. To so zares čudapolne bukve, ktere, če jih človek večkrat prebira, bolj spozná njih neprecenljivo vrednost. Srečna in bogata bo slovenska zemlja takrat, kadar bojo vsi kmetje spoznali ceno te knjige in se ravnali po njenih podukih!

Vred.

predstojniki kmetijskih šol sami ali po svojih namestnikih pridno prizadevali, jih navdali s tistimi vednostmi, ki so podlaga umniga kmetovanja, brez ktere se nikjer in nikoli ne more kmetovavec tiste skrivnosti kmetijstva prilastiti, ki je nar. važniši vsiga kmetovanja in v temle obstoji: po okoljšinah kraja in zemlje nar. obilniši in popolniši pridelke z nar. manjšimi stroški in nar. manjšim trudom dogotoviti.

Ker pa je veliko na tem ležeče, s kakošno vednostjo branja in pisanja mladi kmetijski fant v kmetijsko učilnico pride in kakošno glavico mu je Bog podaril, se lahko zapopade, da niso nikadar vsi učenci v vednostih enaki. Tako so se tudi danes nekteri bolje skazali od družih — zadovoljna pa sta bila g. izpraševavca z vsimi; vsak je pokazal, da je bil prvo šolsko leto sebi k pridru obernal.

Nar. bolje sta odgovarjala (in zares prav izvrstno) Nadrah Mat., iz Višnjegore na Dolenskim, in Pogačnik Jak., iz Ovisiš na Gorenskim; veselje ju je bilo slišati, kako natanjko sta Vertovcovo kmetijsko kemijo razumela! Bližna tema dvema sta se skazala Smuk Fr. iz Vira in Sevnik Mart., iz Maliga Verha poleg Brešč; zatema pa Novak Jož., iz Podvlake na Dolenskim in Levštek Fr. iz Lašč na Dolenskim.

Perva skušnja se je tedaj dobro skazala. Po zadobljenih občinskih vednostih kmetijstva bo sledil o sledečih 2 letih uk v posamesnih kmetijskih razdelkih.

Velika koristnost, da se kmečki fantje umniga kmetijstva učé, je jasna kot beli dan, in le tajisti jo tajiti zamore, ki misli, da za kmetijstvo ni nobeniga podúka potreba, in da vse bukve v kmetijskih rečéh so prazne besede. Takim krivim mislim so skušnje iz mnogih dežel Nemškiga, Laškiga, Angleškiga, Belgije i. t. d. očitno nasprot.

Bolj ko se bo v vsih razdelkih po poterjenih vodilih umno kmetovalo, večí dobiček bojo vérgle kmetije, — v dosego tega pa veliko pripomorejo dobre kmetijske šole.

Národske staríce.

Deseti list.

Ljubi moj Jože!

Ko sim Ti od Venetov ali Vendov govoril, me vprašaš: ali so bili Veneti Slovani; ali ni morebiti kak neslovansk narod tega imena imel? Da so bili Veneti slovanski, se vidi iz njih zemljopisnih imén. Kakor nam zgodovina Henete v misel vzame, nam tudi koj od začetka notri do današnjih časov od slovanskih imén per njih govori.

Zgodovina nam pokaže Henete najpred v Kapatočji, ktero ima imé od reke Kapatoka. Staroslovensko „kap“ pomeni studenc, tok je pa še zdaj v navadi, in iz teh dveh besed je sestavljeno imé Kapatok. Kapatoške mesta so bile: Maroga, Nora, Siala (to je, Sela), Kostabala, Maza (Mazaka), Kadya (Kadunja), Nyssa ali Niž (od nízek) Mo-cissus (to je: Močiš), Kammanena (to je: Kamnena, tod je bilo obilno kamnja kakor pisatelji pričajo); Vadata (to je, Vodata), Odoga, Kritala (od kriti), Kokalia. Gore Kapatočja ste: Taurus (to je: Taber) in Skordisk (to je: Skradišek od skrad ali zadnji). Izmed več okrajn imenujem li Bagadano in Kamneno, ki posebno slovanske imena kaže. Kakor Eustathius pravi, se je Kapatočju reklo tudi Leukosyris, to je, Bela Sura, ali tudi samo Syria, to je, Sura ali prav po naše reci Sora. Henetiso se imenovali tudi Bele Sorce ali samo Sorce. Mæander pravi, da je vse Kapatočje ob reki Halys za Plemenijo dvoji jezik govorilo; greškiga in plemenskiga.

Dalje nam zgodovina pokaže Henete v deželi imenovani Pylemenia, to je, Plemenija, po greško Paphlagonia; njih vojvodi so bili Pylemenii Plemenii — od tod je beseda plemenit, kar hoče reči žlahniga rodú. Njih mesta s slovanskimi imeni so bile: Mastya, to je, Mesto, Kytorus, to je, Kotor, Kromna, to je, Kermna, Zalichus, to je, Zalik, Karusa ali Karissa, Dadybra, to je, Dobra, Zagora, Sora. Njih vode so bile: Bilæus kakor Plini pravi, Konstantin Porphyrogenita jo Belea imenuje, to je, Bela, Zalichus, Zalika od „zaliti“ kakor je Lika od „liti“, in Kalys, to je, Kal. Posebni plemenski okoličci ste bile: Kobial in Timonitis, to je, Timenica od staroslovenskiga „timen“ ali „timenje“ kar blato pomeni. Plemenske besede so dalje postavim Bag, to je, Bog, Bias, to je, Bes, Ratot, to je, Radot ali Radoh, Zar, Olgasys, to je, Olhas.

Te imena in besede, kakor še več družih tacih so pa že stare čez svojih tri tisuč let. Ob Kristusovih časih ni bilo ne v Kapatočji ne v Plemenii več sledu od Plemenskiga jezika ali od Henetov. Ljubi moj Jože! veliko in veliko slovanskih imén od mést, okrajn itd. bi Ti še lahko spisal, pa Te nočem s predolgim pismam nadleževati, saj boš iz tega maliga spoznal, da je bil Plemenski jezik, kteriga so Heneti v Azii govorili, slovanski. Res, da so nektare tu napeljene besede drugači zavite, kot jih zdaj zgovarjamo; pa spomni si, da so silno stare; sčasama se marskaj spremení, zraven so nam jih pa ptujci zapisali in ohranili, ki niso slovanskiga ali plemenskiga umeli, zato so jih morda tudi nekoliko drugači zavili, kot pa so jih Heneti zgovarjali. Bog Te obvaruj. Ostanem

Tvoj stari prijatelj Benkov Tone.

Kako bi se mi Slovenci v književnim jeziku zjedini?

(Dalje.)

5. Še nektare besede od povdarka. Povdark je v raznih krajih Slovenskiga mnogo različen, postavim: pri Radoljci, okoli Loke, pri Ribnici, pri Poljancih itd. V nekterih krajih pravijo: Bogá, duhá, snegá, prišel, tokó itd., poleg Kupe pa: Bóga, dúha, prišel, táko. — Nam ta ilirski povdark bolj dopade, ker stoji na koreninskem zlogu in se ne premika. Kaj nam je toraj storiti? Pustimo vsakimu slobodo, zgovarjati kakor mu je drago; naj Ljubljčan reče: Lani je bilo veliko snegá;“ nikar pa ne branimo Poljancu ali Viničanu zgovarjati: „Letos nismo imeli skoraj nič snéga.“ To slobodo pa nekteri Slovenci kratijo, ker v tacih besedah toliko nepotrebnih povdarkov stavijo. Rabimo rajši povdark, kar je naj bolj mogoče, po redko; saj to govora nič tamniga ne dela, in tudi Iliri ga skoraj nikdar ne rabijo. — Ker od povdarka govorimo, se spomnimo, da imamo Slovenci dvojni drugi sklon edinobraja pri nekterih besedah, navadniga na „a“, in eniga na „u“ z povdarkom, postavim: sinú, strahú, darú, glasú, stanú itd. Ta končnik se nam vidi tako gerd in barbarsk, da njegovo porabo naravnost odsvetujemo. Naj ga prosto ljudsto rabi po ulicah, — v slovesnem književnem jeziku pa pustimo tretjim sklonu končni „u“, v družem pa povsod „a“ pišimo, toraj sina, straha, glasa itd.

6. Mnogokrat smo se že čudili, ko smo v časopisih ali knjigah brali: „zlo me veseli, zlo se govori, hiša je zlo velika“ itd. Obernimo se zopet k Slovenem poleg Kupe. Če tukaj eden kaj taciga bere, stermit in nemore nikakor zapopasti, kako da te besede skupaj pridejo. Beseda „zlo“ pri družih Slavjanih pomeni hudo, schlimm, übel. Tudi v nekterih slov. knjigah